

JAN ŠTERN

Strašidlo plurality obchází východní Evropu

Když se Peršané chystali k druhé výpravě proti Řekům, vyzval Xerxes shromáždění urozených, aby se k jeho úmyslu vyslovilo. Jeho bratranec Mardonius plán tažení horlivě podpořil a když umkl, nastalo ticho. Ostatní Peršané — jak to líčí Herodotos — se neodvažovali projeviti názory odporující panovníkovu rozhodnutí. Až promluvil Xerxův strýc Artabanos. Pravidl:

„Když nejsou, králi, proti sobě postaveny názory navzájem si odporující, není možné mezi nimi volit a vybrat si lepší, nýbrž je nutno vzít zavděk tím, co bylo řečeno. Jsou-li vyslovena rozdílná mínění, je to možné.“ A začal kritizovat králův plán.

Vi bůh, že urozený Artabanos nebyl ani demokrat ani republikán. To, co řekl, bylo jednoduše moudré. Společnost, která nerespektuje Artabanosovo pravidlo, si sama tarasí cestu k dobrému poznání: tvůrčí lidé tam umlkají a je slyšet jen kolovrátky pochleb-níků. Diktatury jsou zpravidla země monologů, od demokracie je však neodmyslitelný dialog. Demokracie je diskuse, charakterizoval to první československý prezident Tomáš Masaryk.

K dialogu je zapotřebí alespoň dvou — jeden nestačí. Samomluva není dialog. Proto i vládnoucí politická strana potřebuje kritického partnera. Doufat, že jakýkoli politický subjekt bude sám sobě postačujícím korektivem, je zhoubná iluze. Proto demokracie tihne k pluralitě. A socialismus, pokud jej nechápeme jako státní kasárna, ale jako bohatě strukturovanou, samosprávnou společnost, nemůže jít jinou cestou.

Pro pluralitní uspořádání politického a vůbec veřejného života mluví však další, neméně závažné důvody. Společnost není jednolitý celek, je to — jak už bylo řečeno — bohatě členěný, živý organismus s pestrou paletou potřeb a zájmů, jež se chtějí vyjevit a realizovat. Jinými slovy — lid se skládá z lidí. Schema, tak drahé monopolisticky uvažující byrokracii — jeden lid, jedna strana, jeden vůdce — se stává nutně svěřací kazajkou tvořivosti a iniciativy. Vnucená jednota je mrtvá jednota. Jednota je možná pouze jako konsensus, jako jednota v různosti.

Podobnými úvahami byli patrně inspirováni někteří autoři Akčního programu KSČ z dubna 1968 (jenž byl oficiálním programem tehdejší čs. reformy), když v něm psali, že:

„monopolizovat socialistickou státní moc nemůže ani jediná strana, ani koalice politických stran, musí k ní mít přímý přístup všechny politické organizace lidu.“

„Zároveň je ještě letos (v roce 1968) potřeba zajistit uplatnění ústavních, shromažďovacích a spolčovacích svobod tak, aby byla zákonem zaručena možnost vzniku dobrovolných organizací, zájmových sdružení, spolků apod. podle současných zájmů a potřeb různých vrstev a skupin našich občanů, bez byrokratických omezení a bez monopolních práv jakékoli organizace.“

Dále se zde říká, že „je třeba přesněji zaručit svobodu projevu i menšinových zájmů a názorů . . .“

Leccos z toho se začalo ještě téhož roku praktikovat. A i když jsou uvedené citáty vytrženy z kon-

textu a sám problém nevyčerpávající, alespoň naznačují směr uvažování vůdčích osobností reformy.

Ta však byla násilně přerušena . . . Dnes, když vlivem změn v Sovětském svazu se toto slovo opět dostalo do oficiálního oběhu (v Československu až v roce 1987), vrátil se i pojem „plurality“ na stránky novin. Ve slibně nazvaném článku (Více demokracie, více socialismu) v Rudém právu 7. května 1987 říká Alois Indra, předseda Federálního shromáždění ČSSR, toto:

„Socialistická demokracie — celý náš politický systém, jeho organizace a instituce — umožňuje v dostatečné míře vyjadřovat a sladovat různorodost zájmů a tříd, sociálních vrstev a skupin obyvatelstva. Jde ovšem o socialistickou demokracii. Proto nelze pluralismus zájmů zaměňovat za pokusy o křišení politického pluralismu, např. ve smyslu legalizace organizované politické opozice. Ta by totiž nutně byla antisocialistická, protilidová — tedy nedemokratická; nepřevzala by spoluodpovědnost za život společnosti, nemohla by také ničím konstruktivním přispět k urychlení socialistického rozvoje. Tím je vysvětleno i naše negativní stanovisko k případným nelegálním (často konspirativně pracujícím) skupinám s rádobou politickým nádechem.“

I tento citát, ač také vytržený z kontextu, dobře ukazuje způsob a směr uvažování o reformě. Je-li pravda, jak se zde tvrdí, že „celý náš politický systém, jeho organizace a instituce — umožňuje v dostatečné míře vyjadřovat a sladovat různorodost zájmů . . .“ — pak ovšem není třeba nic podstatného měnit. Co nad to jest, od zlého jest.

Život si však nedá poroučet. Pluralita společnosti se dere na povrch via facti. V Polsku se konstituovala v důsledku dělnického stávkového hnutí nová odborová organizace „Solidarita“. I po jejím potlačení a zákazu trvá ve skromnější podobě dál — a naopak vznikly další nezávislé občanské iniciativy. Vedení Polska musí již s existencí tohoto nemilovaného partnera chtít počítat.

V Československu povstala před deseti lety Charta 77. není to pohrobek z roku 1968, jde o nový a netradiční jev. Charta sdružuje lidi různých přesvědčení, různé víry a profesí, které spojuje vůle nasazovat se o respektování lidských práv. Charta vydává stanoviska prakticky ke všem důležitým otázkám života společnosti. Jejím hlasu se naslouchá — a to i v oficiálních kruzích. Tak se Charta stává (ať už vítaným nebo nevitáným) prvkem plurality. O tom, jak tento prostor rozšiřovat, Charta píše:

„Domníváme se, že nenásilný odpor proti všemu zlému, tolerance, slušnost, otevřenost pravdě i jinému názoru a trpělivá vytrvalost jsou těmi nejlepšími nástroji, kterých může naše společnost užít v nadcházejícím boji za svou emancipaci, za společenskou obnovu a za demokratický pořádek.“ (Slovo k spoluobčanům, leden 1987).

Končíme naši poznámku a omlouváme se čtenáři za množství citací. Snad mu jejich časové a názorové rozpětí pomůže ozřejmit obrysy sporu, jehož rozluštění bude mít vliv i na náš společný evropský osud.

(Uveřejněno v deníku L' Unità v říjnu 1987.)